

Vieno langelio sistema – Europos Sąjungos teisės aktų projektų lietuvių kalba terminų derinimo su Lietuvos Respublikos institucijomis priemonė

EGIDIJUS ZAIKAUSKAS

Europos Komisija

ESMINIAI ŽODŽIAI: vieno langelio sistema, terminų tvarkyba, terminų derinimas, teisės aktai, Europos Sąjungos institucijos, Lietuvos Respublikos valstybės įstaigos

ĮVADINĖS PASTABOS

Vienas svarbiausių teisės akto kokybės kriterijų – geri ir tinkamai vartojami terminai. Šiuo savotišku *credo* savo kasdieniame darbe vadovaujasi keli šimtai Europos Sąjungos vertėjų, verčiančių ES teisės aktų pasiūlymus ir kitus ES dokumentus į lietuvių kalbą. Dėl ES tekstų specifikos – teisinės ir politinės dokumentų svarbos, daugybės aprėpiamų politikos, ūkio, socialinio gyvenimo ir technikos sričių, dažnai įvedamų naujų sąvokų ir kt. – ES institucijų vertėjams nuolatos tenka spręsti įvairias terminologines problemas: kurti ar parinkti naujas sąvokas žyminčius terminus, įvertinti terminų variantus bei sinonimus ir parinkti tinkamiausius, derinti skirtingų sistemų terminiją ir pan. Pagalbos dažnai kreipiamasi į Lietuvos ekspertus, kad šie išaiškintų sudėtingą sąvoką arba padėtų parinkti tinkamiausią sąvokos žymiklį – terminą. Terminologinės problemos būna nevienodo sunkumo, taip pat nevienoda skirtingų sąvokų ir jas žyminčių terminų svarba teisės aktuose bei visoje teisės sistemoje. Kai kurie probleminiai terminai rūpi daugybei subjektų: ne tik teisės aktą parengusiai ES institucijai ir kitoms ES teisėkūros procese dalyvaujančioms ES institucijoms, bet ir tos srities Lietuvos Respublikos valstybės įstaigoms, nes kai kurie ES priimti teisės aktai tiesiogiai taikomi valstybėse narėse, taigi ir Lietuvoje, o kitų nuostatas Lietuvos valstybės įstaigoms tenka įtvirtinti teisės aktais. Todėl labai svarbu, kad ES ir Lietuvos teisės aktų terminija derėtų kiek įmanoma labiau. Daugumą ES teisės aktų projektų lietuvių kalba ekspertai patikrina per Lietuvos narystės ES informacinę

sistemą (LINESIS)¹. Tačiau dažnai dėl labai trumpų terminų tai būna tik paviršutiniška patikra ir pateikiama tik vieno eksperto (asmeninė) nuomonė². Sudėtingesnėms ES teisės aktų terminijos problemoms spręsti reikia labiau specifikuoto mechanizmo, kuris apimtų daugumą ES teisėkūros procese dalyvaujančių subjektų – tiek ES, tiek LR institucijų – ir leistų priimti kuo labiau suderintus sprendimus. Toks ES teisės aktų projektų terminų derinimo mechanizmas yra vieno langelio sistema (VLS)³.

Toliau straipsnyje pateikiama vieno langelio sistemos analizė, sistemos kūrimo faktai, nagrinėjamas jos veikimas, analizuojamos VLS užklauso, lyginamos terminokūros tendencijos ES institucijų lietuvių kalbos padaliniuose ir LR valstybės įstaigose.

VLS KŪRIMAS

2009 m. Europos Komisijos Vertimo raštu generalinio direktorato Lietuvių kalbos departamente buvo iškelta idėja sukurti mechanizmą, kuris padėtų derinti terminus tiek ES institucijų mastu, tiek su LR institucijomis ir kuri naudodami ES institucijų lietuvių kalbos vertimo padaliniai galėtų lengviau gauti autoritetingą ir suderintą Lietuvos ekspertų nuomonę dėl sudėtingiausių ES teisės aktų projektų sąvokų. Tuo metu ES teisės aktų projektų terminijos derinimo su nacionalinėmis institucijomis sistemos veikė Europos Komisijos švedų ir suomių kalbų vertimo raštu padaliniuose⁴.

ES ir LR institucijoms sutarus ir suderinus pagrindinius principus, 2010 m. buvo įdiegta vieno langelio sistema – „Europos Sąjungos insti-

¹ Plačiau apie LINESIS žr. Lietuvos Respublikos Seimo svetainėje <http://www.lrs.lt/intl/presidency.show?theme=201&lang=1&doc=630> (žiūrėta 2015-07-20).

² Apie LINESIS pastabas ES teisės aktų projektams lietuvių kalba žr. Lukoševičiūtė 2012.

³ Straipsnyje taip pat remiamasi autoriaus ir Audros Ivanauskienės (Valstybinė lietuvių kalbos komisija) bendro pranešimo „Vieno langelio sistema – sudėtingiausių Europos Sąjungos dokumentų lietuvių kalba terminologinių problemų sprendimo priemonė“, 2015 m. birželio 4 d. skaityto Tarptautinės jungtinės Lietuvių terminologijos forumo (LTF) ir Lietuvių kalbos instituto konferencijos „Moksliniai, administraciniai ir edukaciniai terminologijos lygmenys“, mintimis. Pranešimo skaidrės paskelbtos LTF svetainėje http://ec.europa.eu/translation/lithuanian/ltf/index_lt.htm (žiūrėta 2015-07-20).

⁴ ES institucijų suomių kalbos terminų derinimo sistema (ESKO) veikimas: ES institucijų vertėjai el. paštu siunčia užklauso Suomijos Vyriausybės Terminologijos tarnybai. Ši sprendžia, kokiam ministerijai persiųsti užklauso. Kiekvienoje ministerijoje yra paskirti du sistemos koordinatoriai, jie sprendžia, kokiems ministerijos ekspertams persiųsti vertėjų užklauso, ir iš ekspertų gautus atsakymus išsiunčia Terminologijos tarnybai, kuri juos persiunčia ES institucijų vertėjams. Numatyta galimybė dėl kalbinių klausimų užklauso metu konsultuotis su Suomijos kalbų institutu. Be to, gavę atsakymą, vertėjai gali tiesiogiai tartis su jį pateikusiaisiais ekspertais. Daugiau apie ESKO žr. Kuhmonen 2011.

tucijų lietuvių kalbos vertimo padalinių verčiamų teisės aktų projektų terminų derinimo su Lietuvos Respublikos institucijomis per vieną atsakingą instituciją sistema“ (VLS aprašas 2015, 1 punktas).

ES institucijose VLS veikimas grindžiamas lietuvių kalbos vertimo padalinių susitarimu. Sistemoje dalyvauja aštuonios ES institucijos: Europos Komisija, Europos Parlamentas, Europos Sąjungos Taryba, Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, Europos Centrinis Bankas, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas ir Regionų komitetas, Europos Audito Rūmai ir Europos Sąjungos įstaigų vertimo centras.

Teisinis šios sistemos veikimo Lietuvoje pagrindas – Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. liepos 7 d. nutarimas Nr. 998 „Dėl Europos Sąjungos teisės aktų projektų terminų lietuvių kalba derinimo“, kuriuo nustatyta „iš Europos Sąjungos institucijų gaunamų teisės aktų projektų lietuvių kalba terminų derinimo su ministerijomis, Vyriausybės įstaigomis ir įstaigomis prie ministerijų, valstybės mokslinių tyrimų įstaigomis, kurios dalyvauja ES teisės aktų priėmimo ir įgyvendinimo procese <...> tvarka“ (Nutarimas Nr. 998, 1 punktas). Šiuo nutarimu koordinuojančiąją Lietuvos institucija paskirta Valstybinė lietuvių kalbos komisija (VLKK), tam ji naudoja Lietuvos Respublikos terminų banko organizacine sistema, o „terminų derinimą valstybės institucijose ir įstaigose organizuoja jose veikiančios terminijos komisijos“ (Nutarimas Nr. 998, 2 punktas).

VLS VEIKIMO TVARKA

VLS užklausa rengiama dėl probleminių terminų ES teisės akto projektų vertimuose į lietuvių kalbą. Kai terminologinės problemos nepavyksta išspręsti savo jėgomis, remiantis verčiamu dokumentu rengiama VLS užklausa. Į problemos svarstymą įtraukiamos ne tik visų aštuonių sistemoje dalyvaujančių ES institucijų lietuvių kalbos vertimo padalinių vertėjai ir terminologai (toliau – ES institucijų vertėjai), bet ir VLKK bei užklauskos sąvokos srities LR valstybės ir mokslo įstaigos (toliau – LR ekspertai). VLKK yra tas „vienas langelis“ Lietuvoje, kuris gauna VLS užklauskas iš ES vertėjų, persiunčia jas reikiamoms LR įstaigoms, surenka jų pasiūlymus, kartu su jų atstovais tuos pasiūlymus svarsto ir ES vertėjams pateikia galutinį pasiūlymą dėl probleminės sąvokos. Visa komunikacija vyksta el. paštu.

Jei LR ekspertų pasiūlytam terminui pritaria visos ES institucijos⁵, jis įrašomas į verčiamą dokumentą, o išsamūs terminologiniai duomenys pateikiami ES institucijų terminų bazėje IATE. Per VLS suderintiems terminams IATE suteikiamas aukščiausias – ketvirtas – patikimumo laipsnis. Jei suderintas terminas yra iš teisės akto, kurį priimant dalyvauja ne viena ES institucija⁶, informacija apie jį taip pat įrašoma elektroninės informacinės verčiamo teisės akto byloje ES institucijų kalbinės informacijos saugojimo ir mainų sistemoje (ELISE). Šią informaciją tiesiogiai gauna su tuo dokumentu dirbantys skirtingų ES institucijų vertėjai ir Tarybos bei Europos Parlamento teisininkai lingvistai. Visi užklauskos duomenys: ES institucijoms svarstyti pateikta užklausa, VLKK išsiųsta užklausa, VLKK atsakymas ir galutinis ES institucijų sprendimas, skelbiami ir archyvuojami ES institucijų terminologijos interneto svetainėje „EurTerm“⁷.

Deja, per vieno langelio sistemą ES ir LR institucijų suderinti terminai nepakliūva į Lietuvos Respublikos terminų banką. Tuo turėtų pasirūpinti LR valstybės įstaigų terminijos komisijos – jos turėtų pateikti atitinkamą siūlymą VLKK.

PER VLS SPRENDŽIAMOS TERMINOLOGINĖS PROBLEMOS

Priežastys, dėl kurių ES vertėjams prireikia VLS užklauskų, įvardijamos triraide santrumpa SKP – stoka, klaida, perteklius. Iš esmės šios priežastys yra bet kokio norminamojo terminologinio darbo pagrindas:

- 1) terminų stoka – nėra oficialaus lietuviško termino, reikia įvardyti naują sąvoką;
- 2) terminų klaidos – esamas lietuviškas terminas (ar keli terminai) yra klaidingas (-i);
- 3) terminų perteklius – keliuose oficialiuose šaltiniuose ta pati sąvoka įvardijama skirtingais terminais.

⁵ Kuriant VLS sistemą nebuvo numatyta, ką daryti, jei pasiūlymas ES institucijų vertėjams nepriimtinas. Tik 2015 m. ES institucijų vertėjai sutarė, kad jei kuri nors ES institucija argumentuotai nesutinka su LR ekspertų siūlymu, ji rengia pakartotinę užklauską ir procedūra kartojama iš naujo.

⁶ Dažniausiai tai Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai ir direktyvos, kurių pasiūlymus neretai verčia Europos Komisijos vertėjai.

⁷ VLS užklauskų sąrašas su pagrindiniais duomenimis pateikiamas LTF svetainėje http://ec.europa.eu/translation/lithuanian/ltf/documents/ltf_oss_statistics_lt.pdf (žiūrėta 2015-07-20).

1. Terminų stoka

Užklauso dėl naujų sąvokų teikiamos bene dažniausiai. Daugelyje ES tekstų yra sąvokų, kurios lig tol nebuvo įvardytos lietuviškais terminais, o kai kuriuose tekstuose tokių naujų sąvokų būna ir ne viena dešimtis. VLS užklauso teikiamos tik tuo atveju, jei sąvoka yra labai svarbi arba kebli, pavyzdžiui, labai siauros srities, ir reikia ypatingų ekspertinių žinių jai paaiškinti bei įvardyti, pvz.: *genominė veislinė vertė* (angl. *genomic breeding value*), *artimoji priegloba* (angl. *proximity hosting*), *kryžminis maržos panaudojimas* (angl. *cross-margining*), *nepadengtas skolinų vertybinių popierių pardavimo sandoris* (angl. *naked short selling*) ir kt. Tiesa, nauja sąvoka ne visada reiškia, kad iki užklauso pateikimo sąvokai pavadinti visiškai nebuvo lietuviško atitikmens. Pavyzdžiui, renkant duomenis užklausiai anglų kalbos termino *viral video* lietuviškų atitikmenų internete rastas ne vienas: *viral klipas*, *virusinis video*, *virusinis vaizdo klipas*. Tačiau lig tol sąvoka nebuvo pakliuvusi nė į vieną teisės aktą, žodyną ar kokią kitą patikimą, oficialų šaltinį, o interneto tekstuose sąvokai įvardyti buvo vartojami skoliniai arba pažodiniai vertiniai. Užklauso tikslas – parinkti ar sukurti šią palyginti naują sąvoką tiksliai perteikiantį taisyklingą lietuvišką terminą. Šiuo atveju LR ekspertai pritarė ES vertėjų pasiūlytam terminui *plitusis vaizdo įrašas* (užklausa COM-2011-08).

Gana dažnai naujos sąvokos įvardijamos tiesiog kopijuojant, padėmeniui verčiant kitos kalbos, paprastai anglų, terminus ar net juos skolinantis. Ir vienu, ir kitu atveju abiem kalbomis įvardijami tapatūs sąvokos požymiai ir taip palyginti paprastai užtikrinama, kad ES teisės aktų versijų anglų ir lietuvių kalbomis turinys būtų tapatus. Tokių, iš pažiūros kitai kalbai visiškai lygiaverčių, terminų per VLS įtvirtinta ne vienas, pvz.: *aplinkosauginis dempingas* (angl. *environmental dumping*), *pelno repatrijavimas* (angl. *repatriation of profit*), *modifikuota gyvo viruso vakcina* (angl. *modified live-virus vaccine*) ir kt.

Žinoma, tai nereiškia, kad tą pačią sąvoką pavadinantys skirtingų kalbų terminai negali būti lygiaverčiai, jei įvardija skirtingus požymius, nes termino ir sąvokos santykis iš esmės yra sutartinis. Kartais terminui susieti su sąvoka nepakanka vien vidinės termino motyvacijos, reikalingas ir institucinis įteisinimas, pavyzdžiui, VLS susitarimas ir (arba) VLKK aprobavimas.

VLKK žodis yra lemiamas ir tada, kai per VLS užklauso siūloma išplėsti žodžių reikšmes, pavyzdžiui, pagal analogiją su kitomis sritimis

įteisinti naują tarptautinio žodžio reikšmę. Nors tokios užklauso nėra dažnos, matyti, kad ES vertėjai suteikti naują reikšmę lietuvių kalboje jau vartojamiems žodžiams linkę labiau nei VLKK terminologai. Pavyzdžiui, siūlyta išplėsti žodžio *genocidas* reikšmę ir įteisinti terminus *lyties genocidas* (angl. *gendercide*), *moterų genocidas* (angl. *feminicide*), *mergaičių genocidas* (angl. *femail infanticide*). VLKK pasiūlymui nepritarė ir pasiūlė vartoti terminus atitinkamai *žudymas dėl lyties*, *moterų žudymas dėl lyties* ir *mergaičių žudymas dėl lyties* (užklauso EP-2013-01-03).

LR ekspertų pritarimo nesulaukė ir ES vertėjų pageidavimas išplėsti žodžio *anglis* reikšmę termine *mažaanglė ekonomika* (angl. *low-carbon economy*). LR ekspertai pasiūlė terminą *mažos anglies dioksido emisijos ekonomika*, kuris iš esmės reiškė grįžimą į 2007 m., kai derinant su LR ekspertais ES dokumentuose terminas (*dujų*) *emisija* imtas keisti terminu (*dujų*) *išmetimas*, kuris ilgainiui ir įsigalėjo ES teisės aktuose. Todėl ES institucijose buvo nuspręsta nepriimti LR ekspertų siūlymo, bet, atsižvelgiant į argumentus prieš žodžio *anglis* reikšmės plėtimą, atsisakyta ir savo siūlymo termino *mažaanglė ekonomika*. Teisės akto tekste paliktas lig tol jau vartotas kiek griozdiškas ir kiek netikslus terminas *mažo anglies dioksido kiekio technologijų ekonomika*. Laisvesnio pobūdžio tekstuose vertėjams siūloma vartoti kiek trumpesnę ir sklandesnę variantą *mažos anglies dioksido taršos ekonomika*, kuris, tikimasi, ilgainiui įsigalės ir teisės kalboje (užklausa COM-2014-08).

LR ekspertai taip pat atmetė ES vertėjų siūlymą išplėsti žodžio *turinys* reikšmę: nepatvirtino termino *kūrybinis turinys* (angl. *creative content*), reiškiančio kūrinių (dažniausiai meno), sukurtų naudojant multimedijas, kompiuterius arba ryšių technologijas, visumą arba tokiuose kūriniuose esančią informaciją kartu su pateikimo forma. Kadangi LR ekspertai nepateikė konkretaus pasiūlymo dėl šios sąvokos, į ES teisės akto projektą buvo įrašytas ES vertėjų siūlomas terminas. Jis ilgainiui įsigalėjo ir viešuosiuose tekstuose (užklausa COM-2013-06).

Keliais atvejais per VLS siūlytam reikšmės išplėtimui VLKK terminologai ir LR ekspertai vis dėlto pritarė. Pavyzdžiui, patvirtinta nauja lig tol tik finansų ir filologijos srityse vartoto termino *kolokacija* (angl. *co-location*) reikšmė „įmonės serverio saugojimo ir priežiūros duomenų centre, kuria me yra ir kitų įmonių, visų pirma biržos, serveriai, paslauga, kuria užtikrinamas ypač didelės spartos ryšys su birža“ (užklausa EP-2014-04).

2. Terminų klaidos

Iki stojimo į Europos Sąjungą 2004 m. Lietuva turėjo perimti pagrindinius ES teisės aktus. Tam jie turėjo būti išversti į lietuvių kalbą. Vers-tinų ES teisės aktų buvo labai daug ir verčiant ne visada buvo parinkti patys tinkamiausi terminai. Netinkamų terminų, pavyzdžiui, klaidingai žyminčių sąvokos požymius ar nenurodančių svarbių požymių arba ne-derančių prie tos srities terminų sistemos pasitaiko ir po įstojimo į ES verstuose teisės aktuose. Priimant naują teisės akto redakciją netinkamus terminus kartais galima pataisyti, pakeisti gerais, bet reikia, kad apie tokius keičiamus terminus sužinotų visos suinteresuotosios šalys, taip pat ir LR institucijos. Dar geriau, jei nauji terminai priimami visų šalių su-tarimu. Todėl dėl svarbių keičiamų ES teisės aktuose vartojamų terminų rengiamos VLS užklausa.

Pačia pirmą VLS užklausa (COM-2011-01) nesistemišką terminą *paša-ry operatorius* (angl. *feed business operator*) buvo sutarta pakeisti tinkames-niu terminu *pašarų ūkio subjektas*. Kartu buvo sutarta ir dėl artimą sąvo-ką įvardijančio termino *maisto tvarkymo subjektas* (angl. *food business operator*) keitimo terminu *maisto ūkio subjektas*. 2013 m. VLKK pranešė, kad ekspertai pareikalavo grąžinti senąjį terminą *maisto tvarkymo subjektas*. Pagrindinė priežastis – terminas buvo vartojamas maisto tvarkymo subjek-tų patvirtinimo pažymėjimuose, kurių forma buvo patvirtinta ministerijos, ir buvo išspausdinta tūkstančiai pažymėjimų blankų. Dėl pakeisto oficialaus (nors ir neidealaus) termino būtų reikėję blankus perspausdinti, dėl to ministerija būtų patyrusi nemenką finansinį nuostolį.

Kitas netinkamo termino pavyzdys – *rutulinių guolių reaktorius* (angl. *pebble-bed reactor*). Iš pažiūros šis pažodžiui išverstas lietuviškas terminas atitinka anglišką terminą, yra semantiškai skaidrus ir sistemiškas, tačiau dėl pirminės junginio *rutulinis guolis* reikšmės – „velenų ar besisukančių ašių atrama, sudaryta iš dviejų žiedų ir tarp jų esančių rutuliukų“ (AGTTŽ 2006) klaidina: tai yra dujomis vėsinaamas branduolinis reaktorius, kurio rutulių formos šilumos elementai laikomi ant tam tikro pagrindo (guolio, lovos!). Per VLS buvo sutarta vartoti terminą *rutulinių šiluminių elementų reaktorius* (užklausa COM-2011-05).

Pažodinis vertimas – viena dažnesnių terminų semantinių klaidų prie-žasčių. ES dokumentuose buvo vartojamas pažodžiui iš angliško termino *urban mining* išsiverstas terminas *miestų kasyba*, nors su kasyba sąvoka

mažai susijusi: „antrinių žaliavų išgavimas iš sąvartynų, taip pat ir specializuotųjų, pvz., statybinių medžiagų, griaunamų pastatų, buitinės technikos, atliekų.“ Per VLS sutartas galutinis terminas *gavyba iš urbanistinių atliekų* (užklausa EP-2012-03).

Kartais terminas tampa netinkamas pasikeitus pačiai sąvokai. Iki 2011 m. pagal ES teisės aktus buvo skaičiuojamas ir bendras sužvejotų žuvų kiekis, ir žvejybos laimikis, kurį žvejybos laivai parsigabendavo į krantą. Sužvejotas netinkamas – per mažas ar nevertingų rūšių – arba sužeistas žuvis žvejai čia pat išmesdavo atgal į jūrą. Taip gamtai buvo daroma didelė žala. Siekiant tausesnės žvejybos buvo priimtas reglamentas, pagal kurį visas sugautų žuvų kiekis turi būti prilyginamas laimikiui. Todėl per VLS terminas *didžiausias tausius leidžiamas sužvejoti kiekis* (angl. *maximum sustainable yield*) buvo pakeistas terminu *didžiausias galimas tausios žvejybos laimikis* (užklausa COM-2011-11).

Keisti terminą gali prireikti ir pasikeitus tarptautinei nomenklatūrai. 2012 m. gegužės 30 d. IUPAC sprendimu cheminio elemento Nr. 114 pavadinimas *ununquadium* buvo pakeistas pavadinimu *flerovium* rusų fiziko Georgijaus Fljorovo garbei, o cheminio elemento Nr. 116 pavadinimas *ununhexium* – pavadinimu *livermorium* Livermoro nacionalinės laboratorijos (JAV) garbei. Todėl per VLS Kalbos komisijos buvo paprašyta įteisinti lietuviškus šių elementų pavadinimus *flerovis* ir *livermoris*. LR ekspertai ir VLKK naujiems terminams besąlygiškai pritarė (užklauskos COM-2012-10 ir COM-2012-11).

3. Terminų perteklius

Per 11 Lietuvos narystės ES metų ir dar iki tol į lietuvių kalbą buvo išversta tūkstančiai ES dokumentų. Dėl darbo skubos anaip tol ne visų jų terminai buvo nuosekliai tikrinami terminologų ir derinami su kitomis ES bei LR institucijomis. Todėl pasitaiko, kad ta pati sąvoka skirtingų institucijų ar net tos pačios institucijos dokumentuose įvardijama skirtingais terminais. Kai tokia sąvoka pakliūva į naujo teisės akto projektą, vertėjui sunku nuspręsti, kurį terminą pasirinkti.

Kartais pasirinkimą lemia formalūs teisiniai kriterijai:

- privalu paisyti teisinio nuoseklumo – įgyvendinimo teisės akte turi būti vartojami tie patys terminai kaip ir pamatiniame,
- pirmenybė teikiama ES sutartims ir tą sritį reglamentuojantiems reglamentams, sprendimams bei direktyvoms,

- ES teisės aktų terminai turi pirmenybę prieš nacionalinių teisės aktų terminus,
- pirmiausia atsižvelgiama į eksperto, dalyvavusio svarstant tą teisės akto projektą ES Taryboje, nuomonę.

Taip pat žiūrima, ar gal kiek netobulas, bet taisyklingas terminas nėra įsigalėjęs viešojoje vartosenoje, ar nėra vartojamas nomenklatūroje, ar nėra susijęs su prekės ženklais ir pan.

Vis dėlto, kai prieš tai išdėstyti kriterijai nevaržo, iš kelių ar viso pluošto sinonimų atrinkti geriausią terminą nėra paprasta. Ypatingais atvejais kreipiamasi į LR ekspertus.

Užklausoje EP-2014-07 ekspertų buvo klausama, kuriuo iš gausybės sinonimų geriausia įvardyti anglų kalbos terminu *key performance indicator* žymimą sąvoką. Rengdami užklausą ES vertėjai atrado per dešimt sinonimų ir variantų: *pagrindiniai veiklos rezultatų rodikliai, pagrindiniai veiklos rezultatų vertinimo rodikliai, pagrindiniai veiksmingumo rodikliai, pagrindiniai veiksmingumo rezultatų rodikliai, pagrindiniai rezultatų rodikliai, pagrindiniai rezultatyvumo rodikliai, pagrindiniai efektyvumo rodikliai, svarbiausieji veiklos rodikliai, esminiai veiklos rodikliai, įmonės veiklos vertinimo rodikliai, pagrindinis veiklos rodiklis* (ES vertėjų siūlymas) ir kt. Teisiniai kriterijai ir vartosenos tendencijos neleido teikti pirmenybės kuriam nors vienam, todėl tiek ES vertėjai, tiek LR ekspertai pirmiausia žiūrėjo, kad terminas kuo tiksliau įvardytų sąvoką. Tiesa, didžioji dalis atrastų sinonimų žymėjo kuopinę sąvoką, o teisės akte reikėjo *rodiklio* kaip apskaitos vieneto. Su LR ekspertais buvo sutarta vartoti terminą *pagrindinis veiklos rezultatų rodiklis*.

Ne vieną sinonimą gali turėti net, atrodytų, gana konkrečią sąvoką pavadinantys technikos terminai, pavyzdžiui, angl. *loop flow* skirtinguose šaltiniuose buvo rasti 9 lietuviški atitikmenys: *gretutinis srautas, srovės tiekimas aplinkinėmis linijomis, nekoordinuojamas energijos žiedinis srautas, gretutinėmis elektros linijomis tekantis elektros srautas, nekoordinuojamas srautas, energijos perdavimas aplinkinėmis linijomis, srovės tekėjimas aplinkinėmis linijomis, kontūro srovė, aplinkinis srautas* (ES vertėjų siūlymas). LR ekspertai pasiūlė vartoti terminą *žiedinis srautas*. Čia pateikiami LR ekspertų argumentai: „Sutarta teikti terminą *žiedinis srautas*, nes jis labiau atitinka fizikinius procesus elektros energetikos sistemoje. Pasak Energetikos

ministerijos, terminas *aplinkinis srautas* elektros energetikos sektoriuje nevertojamas, jis siejamas su logistika – kai negali tiesiogiai pervežti, reikia srautą nukreipti aplinkui. Energetikos ministerijos teigimu, elektros tinklu elektros energijos aplinkui perduoti nepavyks, nes tai prieštarauja Kirchhofo dėsniams.“ LR ekspertų pasiūlytas terminas ir buvo priimtas (užklausa EP-2014-06).

Problemų teisės aktų vertėjams gali kelti net ir sinonimų pora, pavyzdžiui, terminas su tarptautiniu dėmeniu ir terminas su jo lietuvišku atitikmeniu. Šios rūšies sinonimija gana dažna lietuvių kalboje. Tokių sinonimų vartojimas laisvesnio stiliaus tekstuose gali turėti stilistinę vertę, tačiau administraciniuose dokumentuose, ypač teisės aktuose, ji nepriimtina. Pavyzdžiui, užklausoje COM-2012-19 spręsta, kurį sinonimą – *neteisėta migracija* ar *nelegali migracija* – teikti vartoti teisės akte. LR ekspertai nurodė, kad terminai lygiaverčiai ir juos galima vartoti pakaitomis: „Semantinio skirtumo ar konotacijos nėra, todėl kalbiškai abu terminai *nelegali migracija* ir *neteisėta migracija* vertintini vienodai. LR teisėje taip pat nedaroma šių sąvokų skirtumo <...>. *Nelegali migracija* ir *neteisėta migracija*, kaip ir *nelegalus darbas* ir *neteisėtas darbas* ar pan., vartojami pakaitomis, kaip sinonimai. Iš esmės pirmenybę būtų galima teikti lietuviškam, o ne tarptautiniam dėmeniui, nors iki šiol labiau paplitę terminai su dėmeniu *nelegalus, -i*.“ Su LR ekspertų pritarimu į ES teisės aktą buvo įrašytas dažniau vartojamas terminas su tarptautiniu dėmeniu *nelegali migracija*.

Teisės akte svarbios visos detalės, todėl kartais derinama net gramatinė termino forma. Užklausa Taryba-2011-04 buvo skirta nuspręsti, kuri forma – *maža įmonė* ar *mažoji įmonė* (angl. *small enterprise*) – yra tinkamesnė. Nuspręsta, kad šiuo atveju paprastoji ar įvardžiutinė forma nelemia sąvokos turinio, ir sutarta, kad ES teisės aktuose toliau bus rašoma įvardžiutinė forma, nes tokia forma vartojama tiek pirminėje, tiek antrinėje ES teisėje, o LR teisėje bus toliau teikiama pirmenybė paprastajai formai, kaip vartojama Smulkaus ir vidutinio verslo plėtros įstatyme ir įrašyta LR terminų banke (apbruotas terminas).

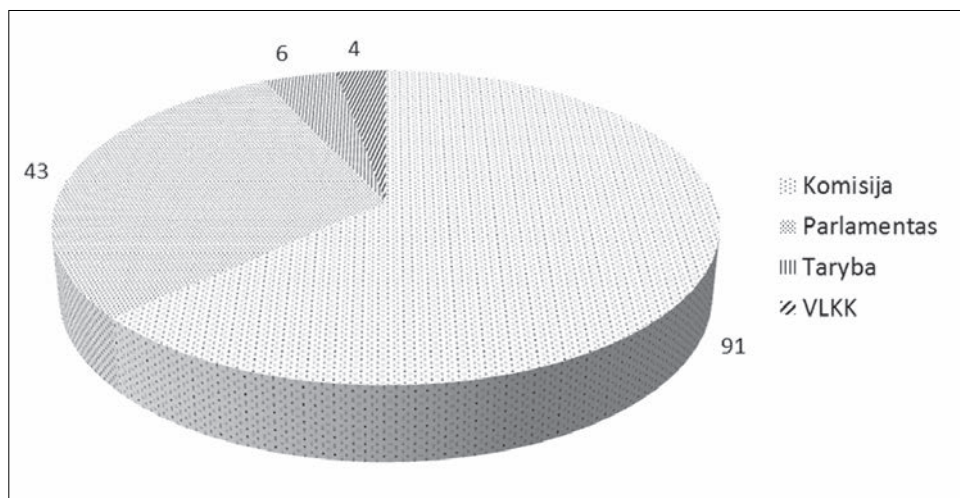
Čia pateiktų terminų derinimo per vieno langelio sistemą aplinkybės ir priežastys skirtingos. Tačiau visi pavyzdžiai rodo ES vertėjų siekį ES teisės aktuose vartoti kuo taisyklingesnius, semantiškai geriau motyvuotus, sistemingesnius ir kaip galima labiau su visomis suinteresuotosiomis šalimis suderintus terminus.

VLS UŽKLAUSŲ SKAIČIUS PAGAL ES INSTITUCIJAS

Pirmoji VLS užklausa Valstybinei lietuvių kalbos komisijai buvo pateikta 2011 m. vasario 1 d. Iki 2015 m. birželio 1 d. VLKK buvo pateikta 140 užklausių: 91 pateikė Europos Komisija, 43 – Europos Parlamentas, 6 – Europos Sąjungos Taryba (1 pav.). Tai, kad daugiausia užklausių pateikia Europos Komisija, pirmiausia galima paaiškinti dviem faktais: Europos Komisijoje parengiama ir verčiama daugiausia ES dokumentų ir Europos Komisija dažniausiai rengia pirminius teisės aktų pasiūlymus, todėl Komisijos vertėjams pirmiesiems tenka spręsti iš originalo tekstų kylančias terminologines problemas, kaip antai naujų sąvokų įvardijimas ir kt.

Kad ir nedažnai, vieno langelio sistema veikia ir atvirkštine kryptimi: naudodamasi VLS, Valstybinė lietuvių kalbos komisija ES institucijoms iki 2015 m. birželio 1 d. atsiuntė keturis terminologinius pranešimus: dėl terminų *kaštai* „geriausios (ekonominiu aspektu) alternatyvos, nepasirinktos siekiant norimo tikslo, vertė“, *sutelktinis finansavimas* (angl. *crowd funding*), *bitinis žvilgvabalis* (lot. *Aethina tumida*) ir *maisto tvarkymo subjektas* (angl. *food business operator*)⁸. Visų terminologinių pranešimų sąvokos yra ir ES teisės aktuose, todėl pagal galimybes LR ekspertų siūlomi terminai perkeliama į naujas ES teisės aktų redakcijas.

1 pav. VLS užklausių skaičius pagal užklausių rengėjus

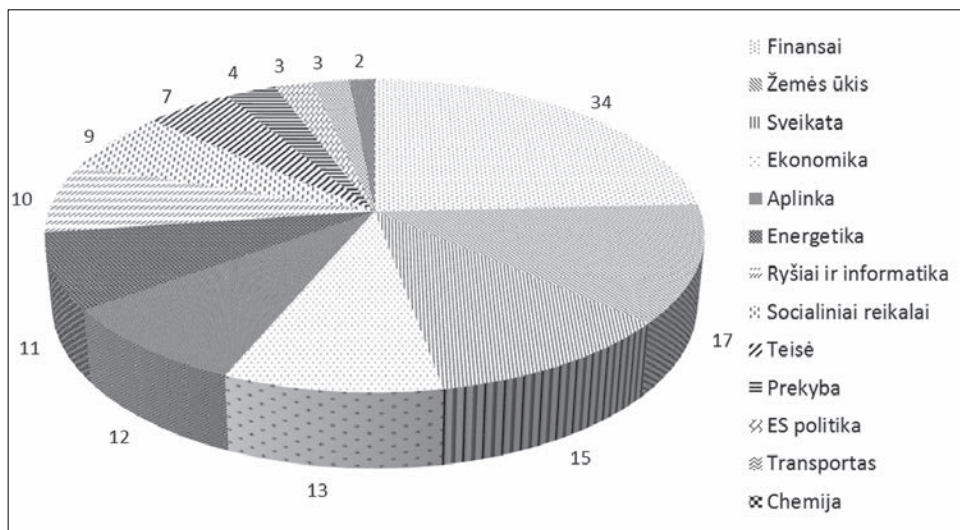

⁸ Platesnį paaiškinimą dėl pastarojo termino žr. skyriuje „Terminų klaidos“.

VLS UŽKLAUSŲ SKAIČIUS PAGAL SRITIS

Daugiausia užklausų pateikta dėl finansų srities sąvokų – 34, žemės ūkio – 17, sveikatos – 15, ekonomikos – 13, aplinkos – 12 ir kt. (2 pav.).

2 pav. VLS užklausų skaičius pagal sritis

Šie skaičiai netiesiogiai rodo, kokių sričių terminija ES institucijų vertėjams kelia daugiausia problemų, kokių ekspertinių žinių labiausiai trūksta. Detalesnė užklausų pagal sritis analizė atskleidžia ir ES teisėkūros tendencijas, kad ir nelabai ryškias: 2011–2013 m. pagalbos į ekspertus daugiausia buvo kreipiamasi dėl aplinkos ir sveikatos, o 2014 ir 2015 m. – daugiausia dėl finansų ir energetikos sąvokų. Tam tikru mastu didesni skaičių užklausų dėl tam tikrų sričių sąvokų lemia ES institucijų veiklos programos ir teisinės iniciatyvos.

Kai kurios užklausų sąvokos priklauso ne vienai sričiai ir tai kelia papildomų problemų LR ekspertams parenkant tinkamiausią terminą. Pavyzdžiui, dėl sąvokos, anglų kalba įvardijamos *malpractice*, žymėjimo lietuvių kalba išsiskyrė trijų ministerijų nuomonės:

„Ūkio ministerija siūlė terminą *profesinis aplaidumas* (nurodė, kad Profesinių kvalifikacijų direktyvos 205/36/EB 5 str. 3 p. vartojamas terminas *rimtas profesinis aplaidumas* (angl. *serious professional malpractice*); toks terminas taip pat vartojamas LR reglamentuojamų profesinių kvalifikacijų pripažinimo įstatyme (2008.04.03 Nr. X-1478)).

Teisingumo ministerijos nuomone, galimas terminas *aplaidus profesinių pareigų vykdymas*, bet aplaidumas paprastai siejamas su neatsargumu, tad neapimtų tyčinių veiksmų, kurie paprastai įvardijami terminu *piktnaudžiavimas*.

Vidaus reikalų ministerijos nuomone, vidaus reikalų srityje tiktų terminas *neteisėta veika vykdančios profesinės pareigas*. Diskutuojant sutarta, kad ne visose srityse ir ne visais atvejais tinka kalbėti apie *neteisėtumą*. Veiksmai gali būti teisėti, bet *netinkami*. Kartais galima kalbėti apie *profesinę klaidą*. Į sąvoką greičiausiai reikia įtraukti ir neveikimą. Skirtingose srityse sąvokos požymiai gali skirtis.“ (Atsakymas į užklausą COM-2015-02.)

Kaip matyti iš cituojamo teksto, ministerijų atstovai išskyrė skirtingus sąvokos aspektus, svarbius būtent jų sričiai. Neretai vertėjai verčiamo dokumento srities taip gerai neišmano ir negali išskirti subtilių sąvokos aspektų. Todėl arba turi kreiptis pagalbos į konkrečios srities ekspertą, arba ieškoti bendresnės sąvokos raiškos. O dažniausiai pasikliaujama originalo kalbos termino autorių atlikta sąvokos analize ir daroma prielaida, kad originalo kalbos terminas žymi tinkamus sąvokos požymius, todėl lietuvišką terminą galima tiesiog padėmeniui (pažodžiui) išsiversti. Pavyzdžiui, anglų kalbos terminas *malpractice* ES teisės aktuose dažniausiai buvo verčiamas *netinkama praktika*. Svarstant sąvoką VLKK Terminologijos pakomisėje, buvo nuspręsta, kad, nepaisant skirtingose srityse iškeliamų kiek skirtingų sąvokos požymių, bendriausias terminas galėtų būti *netinkamas profesinių pareigų atlikimas*. Jis ir buvo įrašytas į verčiamą ES teisės akto projektą.

Kad būtų lengviau išsiaiškinti, kokie sąvokos požymiai iškeltini į formalųjį termino lygmenį, sutarta, kad užklausa turi būti rengiama pagal konkretų ES teisės akto projektą, nes konkrečiame tekste svarbesni gali būti vieni ar kiti sąvokos požymiai. Taigi vieno langelio sistema orientuojama į tekstinę terminologiją.

VLS KLIUVINIAI

Kaip ir kiekviena duomenų tvarkybos ir derinimo sistema, kurioje veikia daug subjektų, vieno langelio sistema turi savų privalumų ir trūkumų.

Bene didžiausias sistemos trūkumas yra palyginti mažas derinamų terminų skaičius. Menkus kiekybinius rodiklius lemia kelios priežastys.

Pirma, ilgai trunka parengti kokybišką užklausą, kad LR institucijų ekspertams būtų aišku, dėl kokios sąvokos klausiama, ir nereikėtų patiems papildomai ieškoti informacijos.

Rengiant užklausa ne tik patikrinamos pagrindinės lietuvių terminų bazės: LRTB, IATE, LST terminų bazė, „EuroTermBank“ ir kt., informacija taip pat renkama iš visateksčių teisės aktų bazių: „EUR-Lex“; LRS dokumentų bazės, LR teisės aktų registro (TAR), papildoma kitais duomenimis iš spausdintinių šaltinių ir interneto. Svarbūs atrinkti duomenys pateikiami standartizuota užklausa forma. 1 lentelėje pateikiama šiek tiek supaprastinta užklausa forma su duomenų laukų paaiškinimais.

1 lentelė. Vieno langelio sistemos užklausa forma su duomenų laukų paaiškinimais

Teikinio Nr.	Numeris VLS sistemoje				
Teikianti institucija	Pvz., Europos Komisija	Pradžios data		IATE Nr.	
Teisės aktas	[Verčiamas teisės akto projektas, dėl kurio sąvokos siunčiama užklausa.]				
LT terminas	[ES institucijų siūlomas terminas arba terminai, iš kurių prašoma atrinkti tinkamiausią. ES institucijų, nesutinkančių su siūlomu terminu, pasiūlymai pateikiami kitoje lentelėje.]				
Sritis	[Termino vartojimo sritis pagal „Eurovoc“ klasifikatorių.]				
Apibrėžtis	[Dažniausiai apibrėžtis imama iš verčiamo teisės akto projekto arba užklausa autorių sukuriama pagal kitas kalbas (išverčiama).]				
Kitų kalbų atitikmenys	[Paprastai pateikiami bent trijų procedūrinių ES kalbų – anglų, prancūzų ir vokiečių – atitikmenys. Stengiamasi pateikti ir kitų, galbūt ekspertų mokamų kalbų – lenkų, latvių, rusų – atitikmenų. Medicinos, biologijos, anatomijos sąvokų stengiamasi pateikti ir lotyniškus terminus.]				
Problemos	[Paaiškinamos užklausa teikimo priežastys ir aplinkybės, kad ekspertai žinotų, į ką labiausiai kreipti dėmesį.]				
Kontekstas	[Sąvoką paaiškinančios teksto ištraukos, dažniausiai iš ES teisės akto.]				
Termino sinonimai	[Kiti nagrinėjamą sąvoką įvardijantys terminai su šaltinių nuorodomis, ypač jei jie vartojami ES teisės aktuose.]				
Susijusios sąvokos	[Nagrinėjamą sąvoką suprasti padedantys terminai, pavyzdžiui, žymintys platesnę sąvoką (giminės–rūšies santykis) arba lygiagrečią sąvoką (ekvonimai).]				
Pastabos	[Bet kokia papildoma informacija, kuri gali būti naudinga nagrinėjant užklausa.]				

Kita didelė kliūtis, ribojanti VLS naudojimo galimybes ir gerokai mažinanti užklausų skaičių, yra visas užklausos nagrinėjimo ir atsakymo į užklausą laikas. Neretai nuo terminologinės problemos verčiamame ES teisės akto projekte nustatymo iki LR ekspertų atsakymo praeina (arba praeitų, jei užklausa būtų rengiama) daugiau laiko, nei skirta tam dokumentui išversti. Paprastai tais atvejais, kai dokumento vertimo terminas trumpesnis nei trys savaitės, užklausa nėra rengiama, nes vien LR ministerijoje terminui svarstyti skirta iki 14 darbo dienų, todėl gauti atsakymo laiku nesitikima. Tokiu atveju terminai dažniausiai derinami mažesniu mastu, pavyzdžiui, ministerijos eksperto tiesiogiai prašoma išaiškinti sąvoką, o su VLKK Svetimžodžių keitimo lietuviškais atitikmenimis skyriaus kolegomis tariamasi dėl termino formos.

Su tam tikromis problemomis susiduria ne tik užklausų rengėjai, bet ir ekspertai, kuriems užklausas tenka svarstyti ir iš kurių tikimasi pagrįsto atsakymo.

Užklausos rengiamos daugiausia remiantis vertėjų raštu darbo medžiaga, pagrindinis atramos taškas – terminai kitomis kalbomis, pirmiausia anglų. Dėl sistemų ir terminologijos tradicijų skirtumų angliškus terminus ne visada įmanoma išversti santykiu 1 su 1. Pavyzdžiui, anglų kalbos terminas *foreclosure* konkurencijos politikos srityje vartojamas gana bendrai sąvokai žymėti, jos požymis „laikinės veiksmo aplinkybės“ nėra esminis, todėl nežymimas angliško termino struktūroje. Iki VLS užklausos vartoti lietuvių kalbos terminai *rinkos ribojimas*, *galimybių ribojimas*, *rinkos uždarymas* reiškė tik kliūčių naujoms įmonėms patekti į rinką sudarymą. Tačiau anglų kalbos terminas dar reiškia ir pastangas išstumti iš rinkos jau esamus jos dalyvius. Todėl ekspertai pasiūlė prireikus bendros sąvokos vartoti palyginti nebūdingos lietuvių terminijai sandaros sudėtinį terminą *stūmimas iš rinkos arba kliūčių įeiti į ją sudarymas*. Šis terminas kaip žymintis pačią bendriausią sąvoką įrašytas į IATE (užklausa COM-2011-03).

Kitas rimtas kliuvinys ekspertams parinkti tinkamą terminą per VLS klausiamai sąvokai žymėti – specifinės ES teisės aktų sąvokos, su kuriomis LR teisės aktų rengėjai nesusiduria. Pavyzdžiui, vienoje pirmųjų VLS užklausų dėl anglišku terminu *governance* žymimos sąvokos taip ir nebuvo rasta vieningo sprendimo. Ši sąvoka dažniausiai vartojama politinio pobūdžio ES dokumentuose, kuriems būdingas tam tikras neapibrėžtumas, todėl parinkti sąvoką tiksliai perteikiančią lietuvišką terminą buvo labai sunku. LR ekspertai pasiūlė visą pluoštą galimų terminų: *bendradarbiaujamasis valdymas* (arba *bendradarbiaujamoji valdysena*), *derybinis valdymas* (arba

derybinė valdysena), *horizontalusis valdymas* (arba *horizontalioji valdysena*), *nehierarchinis valdymas* (arba *nehierarchinė valdysena*), *tarpuvalda*, tačiau ES tekstuose nė vienas iš jų nerado vietos, ir ES vertėjai dažniausiai renka semantiškai ne tokį tikslų, bet paprastesnį terminą *valdymas* (užklausa Taryba-2011-01).

Panašių problemų sukėlė ir makroekonomikos sąvokos, anglų kalba įvardytos metaforiniais terminais *cradle-to-gate*, *gate-to-grave*, *cradle-to-grave*, *life cycle*. LR ekspertai į prašymą nustatyti oficialius terminus ir paaiškinti, ar keli terminai nežymi vienos sąvokos, atsakė: „Lietuvos Respublikos teisės aktuose teikiamas terminas (lietuviškas angl. *cradle-to-grave* atitikmuo) nėra vartojamas, taigi neaktualus, be to, neaiški ir pati sąvoka.“ (Atsakymas į užklausą COM-2013-09.)

Vis dėlto ekspertai ir tokiais neaiškiais atvejais bando padėti vertėjams. Kadangi lietuvių administracinėje ir mokslo kalboje vengiama verstinių metaforų, šiuo atveju buvo pasiūlyta po kelis variantus, tiesiogiai įvardijančius kai kuriuos svarbius sąvokų požymius:

cradle-to-grave – *visas ciklas, ciklas nuo (žaliavų) gamybos iki (produkto) gyvavimo pabaigos, (žaliavų) gamyba–(produkto) ciklo pabaiga;*

cradle-to-gate – *ikigamybinis etapas, etapas nuo (žaliavų) gamybos iki (produkto) gamybos, (žaliavų) gamybos–(produkto) gamybos pradžios etapas;*

gate-to-grave – *pogamybinis etapas, etapas nuo (produkto) gamybos iki (gyvavimo) ciklo pabaigos, (produkto) gamybos–(gyvavimo) ciklo pabaigos etapas* (užklausa COM-2013-09–12).

TERMINŲ TVARKYBOS ES IR LR INSTITUCIJOSE SKIRTUMAI

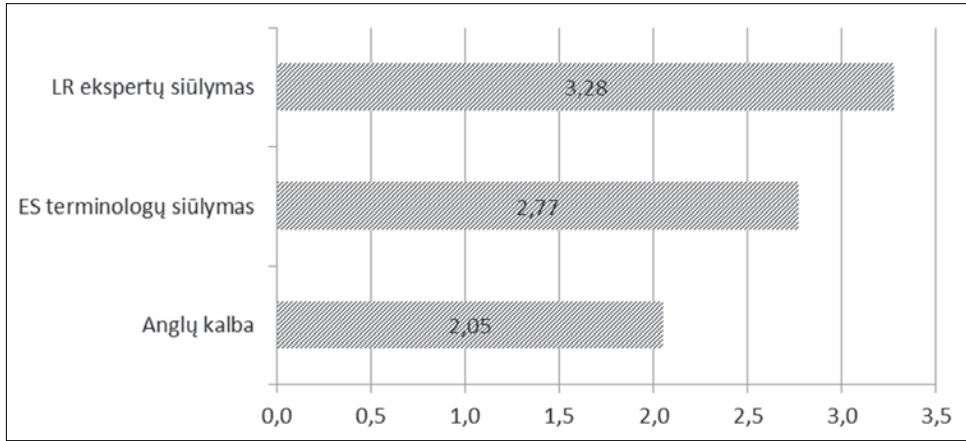
Detalesnė baigtų VLS užklausių analizė atskleidžia tam tikrų terminų tvarkybos ES ir LR institucijose skirtumą.

Vienas iš jų akis krintančių skirtumų – LR ekspertų pasiūlyti terminai neretai turi daugiau dėmenų nei tą pačią sąvoką įvardijantys ES vertėjų pasiūlyti terminai. Vidutinis ES vertėjų siūlytų terminų ilgumas⁹ yra 2,77 dėmens, o LR ekspertų – 3,28 dėmens (3 pav.). Taigi LR ekspertų siūlomi terminai yra vidutiniškai 16 proc. ilgesni už ES vertėjų teikiamus tas pačias sąvokas žyminčius terminus¹⁰.

⁹ Skaičiuojami tų užklausių terminai, kurių nesutapo ES vertėjų ir LR ekspertų siūlymai. Tarybiniai žodžiai nei lietuvių, nei anglų kalbos terminuose neskaičiuojami.

¹⁰ Skaičiai nėra absoliučiai tikslūs, nes kai kurių sąvokų tiek ES vertėjai, tiek LR ekspertai siūlė po kelis sinonimus.

3 pav. Vidutinis ES terminologų ir LR ekspertų pasiūlytų nesutapusių terminų ir jų anglų kalbos atitikmenų ilgumas

Tiek LR ekspertų, tiek ES vertėjų siūlomi terminai gerokai ilgesni nei anglų kalbos atitikmenys (žr. 3 pav.). Šis skirtumas gana dėsningas, jį veikiausiai lemia tiek skirtinga kalbų struktūra, tiek terminologijos tradicijos, pavyzdžiui, terminologinių metaforų vengimas lietuvių kalboje.

Nors faktų nėra tiek daug, kad galima būtų daryti apibendrinimus, žiūrint ne tik dėmenų skaičius, bet ir į jų semantiką galima matyti, kad ES vertėjai labiau atsižvelgia į originalo kalbos terminus, linkę labiau kopijuoti jų struktūrą ir lietuviškais terminais žymėti tuos pačius sąvokos požymius kaip ir originalo kalbos, daugiausia anglų, termino¹¹. Šitai galima paaiškinti tiek formaliomis, tiek subjektyviomis priežastimis.

Viena vertus, siekiama, kad ES teisės aktų versijose visomis kalbomis sąvokos būtų įvardijamos lygiavertiškai, nes manoma, kad geriausias terminijos tvarkybos globalioje kalbų erdvėje principas – tarptautinė sąvoka ir tautinė raiška: skirtingų kalbų terminuose įvardijami tie patys sąvokos požymiai.

Antra vertus, prisirišimą prie anglų kalbos terminų kartais lemia negebėjimas atsiplėšti nuo originalo ir ribotas sąvokos išmanymas: nedrįstama lietuvių kalbos žodžiais įvardyti kitus sąvokos požymius nei žyminčiais originalo kalboje. Sąvokas geriau išmanantiems LR ekspertams anglų kalbos terminai rečiau tampa kliuviniais, labiau kreipiamas dėmesys į termino tikslumą, todėl kaip semantinis termino pagrindas laisviau pasirenkami kiti sąvokos požymiai.

¹¹ Daugiau apie ES vertėjų kuriamų terminų santykį su originalo kalbos terminais žr. Zaikauskas 2014.

2 lentelėje pateikiamas pluoštas pavyzdžių, iliustruojančių ES vertėjų ir LR ekspertų terminų kūrimo tendencijas.

2 lentelė. Tą pačią sąvoką įvardijančių ES vertėjų ir LR ekspertų pasiūlytų terminų palyginimas, LR ekspertų pasiūlyti terminai ilgesni

Anglų kalbos terminas	ES vertėjų siūlymas	LR ekspertų siūlymas
<i>femicide</i>	<i>moterų genocidas</i>	<i>moterų žudymas dėl lyties</i>
<i>permanent material</i>	<i>ilgalaikė medžiaga</i>	<i>daugkartinio naudojimo medžiaga</i>
<i>communication chain</i>	<i>komunikacijos grandinė</i>	<i>informacijos perdavimo grandinė</i>
<i>emerging economies</i>	<i>kylančios ekonomikos šalys</i>	<i>besiformuojančios rinkos ekonomikos šalys</i>
<i>non-return rate</i>	<i>nepasikartojamumo lygis</i>	<i>karvių bandos apvaisinimo rodiklis</i>
<i>power-to-gas</i>	<i>elektros konversija į dujas</i>	<i>elektros energijos panaudojimas dujoms gaminti</i>
<i>low carbon economy</i>	<i>mažaanglė ekonomika</i>	<i>mažos anglies dioksido emisijos ekonomika</i>
<i>note issuance facility</i>	<i>vekselių išleidimo priemonė</i>	<i>trumpalaikių ir vidutinės trukmės skolos vertybinių popierių pasirašymo priemonė</i>
<i>clinical trial</i>	<i>klinikinis tyrimas</i>	<i>intervencinis klinikinis vaistinio preparato tyrimas</i>

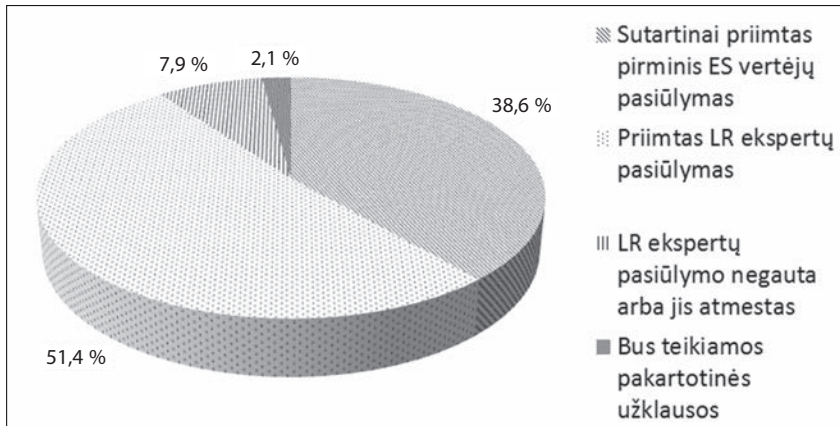
Atvejų, kai LR ekspertai siūlė trumpesnius terminus, mažiau. Beveik visi jie – ne sąvokos susiaurinimo, o kalbos ekonomijos pavyzdžiai (3 lentelė).

3 lentelė. Tą pačią sąvoką įvardijančių ES vertėjų ir LR ekspertų pasiūlytų terminų palyginimas, LR ekspertų pasiūlyti terminai trumpesni

Anglų kalbos terminas	ES vertėjų siūlymas	LR ekspertų siūlymas
<i>foster dam</i>	<i>surogatinė žindančioji patelė</i>	<i>pakaitinė žindinė</i>
<i>exorbitant jurisdiction</i>	<i>nepagrįstai plati jurisdikcija</i>	<i>perviršinė jurisdikcija</i>
<i>life cycle thinking</i>	<i>gyvavimo ciklu pagrįstas požiūris</i>	<i>gyvavimo ciklo principas</i>

Apskritai ekspertai nepriėmė daugiau nei pusės ES vertėjų siūlymų ir siūlė kitus terminus. Didžioji dalis LR ekspertų pasiūlytų terminų (72 iš 86) buvo priimta ir įrašyta į ES dokumentų projektus (4 pav.).

4 pav. ES vertėjų ir LR ekspertų siūlymų atitiktis (proc.)

Kas nutinka, kai ES vertėjų ir LR ekspertų siūlymai nesutampa? Paprastai ES institucijų vertėjai priima LR ekspertų pasiūlymus ir terminus, jei dar ne vėlu, įrašo į verčiamus teisės aktų projektus. Vis dėlto kartais LR ekspertų siūlymai nepriimami dėl ES teisėkūros procese pasikeitusių aplinkybių, tvarkant dokumentą pakeistos sąvokos, gautos papildomos informacijos apie sąvoką ir kt. Tokių atvejų kartu su atvejais, kai ekspertai nepateikė pasiūlymo, iš viso buvo 11 (7,9 proc.). Pavyzdžiui, 2012 m. per VLS buvo derinama Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (ES) Nr. 536/2014 dėl žmonėms skirtų vaistų klinikinių tyrimų keturių sąvokų mikrosistema: angl. *clinical trial*, *clinical study*, *clinical investigation* ir *clinical research* (užklausa COM-2012-24). LR ekspertų pasiūlytiems terminams atitinkamai *intervencinis kliniškinis vaistinio preparato tyrimas*, *kliniškinis vaistinio preparato tyrimas*, *kliniškinis medicinos prietaiso tyrimas* ir *biomedicininis tyrimas* ES vertėjai pritarė. Tačiau per tolesnius teisės akto projekto svarstymus ES Taryboje ir Europos Parlamente du iš sutartų terminų buvo pakeisti, į galutinį reglamento tekstą lietuvių kalba Tarybos posėdžiuose dalyvavusių LR ekspertų reikalavimu vietoje terminų *intervencinis kliniškinis vaistinio preparato tyrimas* ir *kliniškinis vaistinio preparato tyrimas* buvo įrašyti terminai *kliniškinis tyrimas* ir *kliniškinė studija*, o terminas *kliniškinis medicinos prietaiso tyrimas* (angl. *clinical investigation*) iš teksto iš viso išnyko.

Iki 2015 m. balandžio nebuvo nustatyta tvarka, kaip ES institucijoms elgtis, jei LR ekspertų pasiūlytas terminas dėl vienu ar kitu priežasčių

negali būti įrašytas į teisės akto projektą. Dabar sutarta, kad tokiu atveju bus rengiama pakartotinė užklausa, kurioje bus paaiškintos pasikeitusios aplinkybės, ir bus prašoma sąvoką nagrinėti dar kartą. Nuo 2015 m. balandžio mėn. iki birželio mėn. buvo gauti trys LR pasiūlymai, dėl kurių nuspręsta teikti pakartotines užklausas.

IŠVADOS

ES teisės aktų projektų lietuvių kalba terminų derinimo su LR valstybės ir mokslo įstaigų ekspertais sistemos (VLS) veikimas pagrįstas terminologinės informacijos siuntimu vienu kanalu ir pakopiniu nuomonių derinimu. Nors taip sukuriama sudėtingesnė terminologinio derinimo struktūra ir procesas trunka ilgiau, suderintų terminų patikimumas yra didesnis.

Poreikį derinti terminus per VLS lemia trys pagrindinės priežastys: terminų stoka, terminų klaidos ir terminų perteklius. Šie trys veiksniai yra būdingi bet kokiai norminamajai terminologijai. Kita vertus, vieno langelio sistemoje ryškūs ir tekstinės terminologijos bruožai, nes tiek pagal formalias nuostatas, tiek dėl praktinių reikmių VLS užklausų sąvokos paprastai siejamos su konkrečiais ES teisės aktų projektais. Sąvokos siejimas su konkrečiu tekstu padeda lengviau nustatyti jos sritį ir ją apibrėžti, tačiau kartais riboja galimybę suderintą terminą vartoti kituose tekstuose.

Terminų derinimo su LR ekspertais naudą rodo tai, kad daugiau nei pusė visų suderintų terminų – LR ekspertų pasiūlymai.

Nepaisant kai kurių apribojimų, lemiančių palyginti nedidelį derinamų terminų skaičių, sukurtoji terminų derinimo per VLS yra geras pavyzdys ir patikimas pagrindas kitoms panašioms terminų tvarkybos sistemoms kurti.

Per puspenktų metų sistemos veikimo pateiktų užklausų analizė atskleidžia tam tikras terminijos tvarkybos ES institucijų lietuvių kalbos vertimo raštu padaliniuose ir LR valstybės ir mokslo įstaigose tendencijas. Pavyzdžiui, parinkdami lietuvišką terminą ES vertėjai labiau paiso originalo kalbos termino struktūros ir lietuvišku terminu įvardija tuos pačius požymius kaip ir anglų kalba. Taip siekiama ne tik kalbos ekonomijos, bet ir kuo didesnės skirtingų kalbų terminų dermės. LR ekspertai mažiau prisirišę prie kitų kalbų atitikmenų ir daugiau rūpinasi tiksliau perteikti sąvoką, terminu nurodyti svarbiausius požymius, nebūtinai atitinkančius nurodytuosius kitų kalbų atitikmenimis. Todėl LR ekspertų siūlomi terminai yra vidutiniškai 16 proc. ilgesni nei ES vertėjų siūlomieji.

ŠALTINIAI

- AGTTŽ – Juškaitė N., Keinys St., Sakalauskas K. *Aiškinamasis geležinkelių transporto terminų žodynas: terminai lietuvių, anglų, vokiečių ir rusų kalbomis*, Vilnius: „Lietuvos geležinkeliai“, 2006.
- Reglamentas Nr. 536/2014 – Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 536/2014 dėl žmonėms skirtų vaistų klinikinių tyrimų, kuriuo panaikinama Direktyva 2001/20/EB. – <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?qid=1434728567404&uri=CELEX:32014R0536> (žiūrėta 2015-07-20).
- VLS užklausų sąrašas – Lietuvių terminologijos forumo interneto svetainė, Vieno langelio sistema, VLS užklausų sąrašas. – http://ec.europa.eu/translation/lithuanian/ltf/onestopshop_lt.htm (žiūrėta 2015-07-20).

LITERATŪRA

- Kuhmonen K. 2011: ESKOsta apua EU-säädöksiin. – *Terminfo* 3, 2011. Informacija pateikiama pagal straipsnio santrauką anglų kalba. – http://www.tsk.fi/tsk/fi/terminfo_32011-615.html (žiūrėta 2015-07-20).
- Lukoševičiūtė I. 2012: Pranešimo „Lietuvos ekspertų pastabos Europos Komisijos vertėjo akimis“ seminare „Vertimas bei terminologija ES institucijose ir bendradarbiavimas su LR ekspertais“ (Vilnius, 2012 m. lapkričio 13 d.) skaidrės. – http://ec.europa.eu/translation/lithuanian/ltf/documents/term_lukoševiciute_linesis_lt.pdf (žiūrėta 2015-07-20).
- Nutarimas Nr. 998 – Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. liepos 7 d. nutarimas Nr. 998 „Dėl Europos Sąjungos teisės aktų projektų terminų lietuvių kalba derinimo“. – *Valstybės žinios*, 2010-07-15, Nr. 84-4417.
- VLS aprašas 2015: VLS aprašas_2015-04-22.pdf. – „EurTerm“ vikis: ES institucijų terminologijos interneto portalas, Lietuvių kalbos svetainė, Vieno langelio sistema. – <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/wikis/display/LTTERM/VLS> (svetainė prieinama tik ES institucijų darbuotojams).
- Zaikauskas E. 2014: Terminų vertimo būdai Europos Sąjungos teisės aktų vertimuose į lietuvių kalbą. – *Terminologija* 21, 71–89.

THE “ONE-STOP-SHOP” SYSTEM AS THE TOOL FOR THE HARMONIZATION OF LITHUANIAN TERMINOLOGY OF DRAFT EU LEGAL ACTS WITH LITHUANIAN NATIONAL BODIES

The “one-stop-shop” system (VLS) was created more than 4 years ago and was designed for the harmonisation of terminology across the translation units of the Lithuanian language of the European Union institutions and with responsible national bodies of the Republic of Lithuania. In the EU institutions the system functions under the internal inter-institutional agreement and in Lithuania its functioning is regulated by Resolution of the Lithuanian Government No. 198. A terminology problem raised by a language unit of an EU institution is discussed at the inter-institutional level and then the query is sent to the State Commission of the Lithuanian Language (VLKK), which serves as a “one-stop-shop”. VLKK forwards the query to the ministries concerned, then collects their answers, discusses the issue at the meeting of the Terminology Sub-Commission and finally sends the term agreed at the national level to the EU institutions. If the institutions accept the proposal, the agreed term is used in the Lithuanian version of the draft EU legal act and entered in the IATE and ELISE systems. All documentation related to VLS queries is archived on the EU intranet portal “EurTerm”. Such procedures of the harmonization of terminology via VLS require considerable efforts and resources but the terms harmonised in this way are of the highest reliability and constitute the terminology of top quality.

The demand for the harmonization of terms via the “one-stop-shop” system is determined by three main factors: 1) lack of terminology for new concepts, 2) erroneous

terms, and 3) excess of terms naming the same concept (synonymy). All of the three are on a larger scale typical for any normative terminology process. The strong requirement to base queries on particular documents, namely on draft EU legal acts under translation, links the VLS system to text-based terminology. The background of a particular document gives some advantages: in most cases a domain is fixed and the attributes of the concept are easier to define. On the other hand, because of the peculiarities of the EU legislation drafting procedures such text-based terminology is less durable and more restricted in use.

Closer analysis of terminology problems solved via the VLS system gives some clues as to the differences of attitudes toward terminology standardisation in the EU institutions vs. Lithuanian national bodies. It is obvious that EU translators rely more on the term equivalents in other languages, trying to follow their structure, mostly that of English terms, and even translating composite English terms word by word. In contrast, Lithuanian experts and terminologists of the State Commission of the Lithuanian Language concentrate more on concepts and try to design terms by naming concepts in a more precise way. Therefore, terms proposed by experts are often longer than those proposed by EU translators, though both are much longer than English equivalents.

Despite some different approaches to terminology standardisation and some challenges and restrictions of its functioning, the VLS system constitutes a good example of successful cooperation between numerous institutions at both European and national levels. Its model and experience can be used as a pattern for the creation and elaboration of other terminology management systems.

Gauta 2015-07-03

Egidijus Zaikauskas
Europos Komisija
Bâtiment Jean Monnet C3/115, rue Alcide de Gasperi,
L-2920 Luxembourg, Luxembourg
E. paštas egidijus.zaikauskas@ec.europa.eu

Straipsnyje pateikiama asmeninė autoriaus nuomonė. Ji niekaip negali būti tapatinama su Europos Komisijos ar bet kokio jos padalinio oficialia nuomone.